

CEZAEVINDE EĞİTİMİN TARİHSEL VE HUKUKSAL TEMELLERİ

Murat ÖZDEMİR¹

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı cezaevi okullarının tarihsel ve hukuksal temellerini ortaya koymak; böylece bu okullarda yürütülen eğitim-öğretim etkinliklerin geliştirilmesi sürecine yeni bir perspektif kazandırmaktır. Çalışmada öncelikli olarak cezaevi okullarının gelişiminde rol oynayan tarihsel parametreler çözümlenmiş ardından bu okulların işleyişine yön veren hukuksal düzenlemeler kavranmaya çalışılmıştır. Çalışmada, suç işleme davranışı ile eğitim düzeyi arasında sıkı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim bu yönde yapılmış kimi çalışma, eğitim düzeyi düşük bireylerin eğitim düzeyi yüksek bireylere oranla daha fazla suç işleme eğiliminde olduklarını öne sürmektedir. Çalışmada ortaya çıkan bir diğer sonuç ise cezaevi eğitimin, mahkûmların ilgi ve yetenekleri doğrultusunda meslek edinmelerine yardımcı olabileceği, bunun ise onların gelecekte muhtemel suç işleme davranışlarının azalmasına katkı sağlayabileceği yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Cezaevi okulları, suç, eğitim, mahkûm.

LEGAL AND HISTORICAL FOUNDATIONS OF EDUCATION IN PRISON

ABSTRACT

The main purpose of current study is to reveal the legal and historical foundations of education in prisons in order to improve the educational practices in these institutions. In the study primarily, some historical parameters which play role in development of prison schools were analyzed and then it was tried to understand the legal basis of prison schools. In the research, it was seen that there is a close relationship between committing a crime and education level of prisoners. In fact, some research which focused on this relationship suggested that prisoners' education levels could predict committing the crime. The current study also claims that if prisoners are educated in prisons, this can contribute them to find a job after release and also to courage them not to commit crime again.

Key Words: Prison schools, crime, education, prisoners

¹ Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Teftişi Doktora Programı Öğrencisi.

GİRİŞ

Cezaevi, yargılama süreci sonunda suçlu bulunan veya yargı süreci devam eden bireylerin, belirli sürelerle kaldıkları kurumlar olarak tanımlanabilir. Bu kurumlarda her zaman yetişkin bireyler kalmamakta kimi zaman okul çağında bulunan çocuklar da kalabilmektedir. Çocuk mahkûmların eğitimleri ile ilgili çalışmalar belki de cezaevlerinin tarihsel gelişimi kadar eskidir. Ancak mahkûm çocukların eğitim hakları konusundaki uluslararası duyarlılık 20. yüzyılın ortalarında artmaya başlamış ve nihayet 1980'li yılların sonunda ulusal hukuk normları çerçevesinde güvence altına alınmaya başlamıştır.

Ne var ki henüz erken yaşlarda, kimi gerekçelerle işlemiş oldukları bir suç nedeniyle toplumdan kopartılan bu çocuklar, akranlarından yalıtılmış bir şekilde yaşamlarını devam ettirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu çocukların koşullar ve gerekçeler ne olursa olsun, anayasal bir hak olan eğitimden mahrum kalmamaları büyük önem taşımaktadır. Bir taraftan zaten erken yaşlarda yapmış oldukları bir hatanın bedelini oldukça ağır bir şekilde ödedikleri gibi, bir taraftan da yetersiz eğitim almalarından dolayı belki de tüm yaşamları boyunca toplumla barışamama tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadırlar.

Bilindiği gibi eğitimin en önemli işlevlerinden biri de bireyi sosyalleştirmesidir. Eğitim yoluyla sosyalleşen bireyin, içinde yaşadığı toplumla daha barışık olacağı genel kabul gören bir görüştür. Oysa cezaevlerinde kalan çocukların toplumla bağları kopmuş durumdadır. Bu koşullar altında cezaevi çocuklarının eğitimi normale oranla daha fazla önem kazanmaktadır. Bu anlamda cezaevinde verilecek eğitimin sonul amacı, mahkûmların toplumla bütünleşmelerine katkı sağlamaya dönük olmalıdır (Gordon ve Weldon, 2003).

Bu çalışmada cezaevlerinde yürütülmekte olan eğitim etkinliklerinin tarihsel ve hukuksal temelleri incelenmekte ardından cezaevi eğitiminin geliştirilmesine dönük öneriler sunulmaktadır.

CEZAEVİ OKULLARININ TARİHSEL VE HUKUKİ TEMELLERİ

Bu alt başlıkta, cezaevi okullarının tarihsel gelişimi incelenecek ardından cezaevi eğitimin amaçları tartışılacaktır. Bu başlıkta ayrıca cezaevlerinde kalan çocuk suçluların ulusal ve uluslararası hukuk normları çerçevesinde eğitim hakları üzerinde durulacak ve cezaevi okulları konusunda genel bir çerçeve çizilmiş olacaktır.

Cezaevi Okullarının Tarihsel Gelişimi

Cezaevlerinde mahkûmlara eğitim verilmesi düşüncesinin ardında yatan en önemli neden, eğitim düzeyi ile suçlu davranışı arasındaki ilişkinin birçok çalışmada ortaya çıkmış olmasıdır. Nitekim bu yönde yapılmış olan kimi çalışma mahkûmların % 85'inin lise eğitimi almamış, % 65'inin ise okuma-yazma bilmediklerini ortaya koymuştur (LaPinto, 2006).

Benzer şekilde bazı çalışmalar da cezaevinde verilen eğitim sonucunda mahkûmların suç işleme davranış sıklığının azaldığı sonucunu ortaya çıkarmıştır (Oh ve diğerleri, 2005). Ancak bu bulgulara ters biçimde kimi çalışma ise gelişmiş bazı Batı ülkelerinde mahkûmların eğitim düzeyinin düşük olmadığını ortaya çıkartmıştır (Hetland ve diğerleri, 2007). Literatürde gözlenen bu çelişkili bulgulara rağmen genel kabul görüş, eğitim düzeyi ile suç işleme davranışı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu yönündedir.

Cezaevlerinde mahkûmlara eğitim verilmesi düşüncesi ilk olarak Amerika'da ortaya çıkmıştır. Gerçekten de 1790 yılında Philadelphia'da açılan Walnut Street Cezaevi, tarihin bilinen ilk modern cezaevi olup burada mahkûmlara okuma-yazma ve matematik eğitimi verilmiştir. New York Eyaleti'ndeki cezaevlerinde ise 1801 yılında mahkûm öğretmenlerin diğer mahkûmlara eğitim vermeye başladıkları görülmektedir (Roberts, 1971, 4). Massachusetts eyaletinde ise 1805 yılında kurulan Charlestown Cezaevinde de

benzer biçimde mahkûmlara okuma yazma ile matematik dersleri verildiği bilinmektedir (Goldsmith ve College, 1997).

1811 tarihli New York Eyalet Yasası, eyaletteki her cezaevinde en az iki öğretici personelin bulunmasını şart koştur. Bu uygulama ıslahevlerinde akademik eğitimin yasallaşması bakımından yapılan ilk düzenlemedir. Ancak bu uygulama çok yetersiz kalmıştır. Çünkü burada toplu halde eğitim yapılmamış bunun yerine öğretmenler bir hücreden diğerine geçerek eğitim yapmışlar bu ise zaman kaybına yol açmıştır (Roberts, 1971, 5)

Tarihte cezaevlerinde okul sistemine ilk olarak 1869 yılında Detroit İslahevinde geçilmiştir. Nitekim 1871 yılı verilerine göre bu ıslahevinde toplam 385 mahkûm bulunduğu ve bu mahkûmların yaklaşık üçte ikisinin okula devam ettikleri anlaşılmaktadır. Ne var ki Detroit İslahevi'ndeki bu gelişme bir istisna olup, diğer cezaevlerinde yine hücrelerde bireysel eğitime devam edilmiştir. 1870 yılında ABD de yapılan bir çalışmaya göre 28.000 mahkûmun yaklaşık 20.000'inin okuma yazma bilmediği ortaya çıkmıştır. 1872 yılında yapılan Uluslararası Cezaevi Kongresi Rapor'una göre bu dönemde, cezaevi okullarında ciddi bir reforma ihtiyacının bulunduğu ifade edilmiştir (Robert, 1971, 7).

Cezaevlerinde uygulanan ilk resmi eğitim programı 1913 yılında Maryland Cezaevi'nde uygulanmıştır. Bu program üç ana bölümden oluşmaktadır (Roberts,1971, 9).

1. Erkek okur-yazar olmayan mahkûmlara yönelik program,
2. Kadın okur-yazar olmayan mahkûmlara yönelik program,
3. Daha eğitilmiş mahkûmlara yönelik program.

Roberts (1971, 9) bu programların amacının cahilliği ortadan kaldırmak olduğunu ve uygulanan programın içeriğinin 1918 yılında ülkedeki diğer

ilköğretim okullarındaki öğretim programlarını da kapsayacak şekilde genişletildiğini belirtmektedir.

Cezaevi okullarına yönelik yapılan ilk önemli araştırma 1927 yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya göre cezaevi eğitiminin başarısızlığa uğramasının en önemli nedeni mahkûmların yaşamla olan bağlarının kopmuş olmasıdır. Ayrıca bu okullarda kamu okullarında uygulanan katı yöntemlerin uygulanıyor olması, bireysel eğitimin az oluşu ve yetersiz öğretim yöntemlerinin kullanılması da cezaevi eğitiminin başarısızlığının diğer nedenleri arasında yer almaktadır (Maccormack, 1931).

1935 yılında düzenlenen Amerikan Cezaevi Derneğinin Yıllık Kongresi'nde cezaevi eğitiminin şu özellikleri taşıması gerektiği üzerinde durulmuştur (Roberts, 1971, 15)

1. Her mahkûm okuma ve yazmayı öğrenmelidir.
2. Her mahkûm ilgi alanı doğrultusunda kendisini geliştirme imkânına sahip olmalıdır.
3. Her mahkûm kendisine ve topluma yönelik sorumluluğunu geliştirecek şekilde eğitim almalıdır.
4. Her mahkûm pratik sorunlarına pratik çözümler getirebilecek şekilde eğitilmelidir.
5. Her mahkûm topluma geri döndüğünde zihinsel ve mekanik beceri gelişmiş bir hale gelmiş olmalıdır.

1950'li yıllarda ise mahkûmlara yönelik uygulanan akademik ve mesleki eğitimin yanı sıra onların yeniden sosyalleşebilmelerine katkı sağlayacak ve anti-sosyal davranış sergileyen mahkûmların tutumlarını değiştirmeye yönelik programlar uygulanmaya başlamıştır. 1954 yılında Amerikan Cezaevi Derneği bir el kitabı yayımlamış ve bu kitapta cezaevi eğitimlerinin standartlarını

belirlemiştir. Buna göre iyi bir cezaevi okulunda bulunması gereken faktörler aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Roberts, 1971, 20):

1. Nitelikli ve yeterli sayıda eğitici personel
2. Eğitim fırsatları yaratan kurumsal bir politika
3. İyi bir eğitim programı
4. Organize eğitimin temel gerekliliklerinin iyi anlaşılması
5. İyi bir meslek eğitimi
6. Nitelikli bir ticaret ve tarım eğitimi
7. Beden eğitimi, kültür eğitimi ve sosyal eğitimi
8. Oryantasyon ve tahliye öncesi eğitim

Burada belirlenmiş olan standartlar da eğitimi daha planlı ve programlı bir yapıya kavuşturmayı amaçlamaktadır. Böylece cezaevi eğitiminin daha kurumsal bir yapıya kavuşması hedeflenmektedir.

Cezaevi Eğitiminin Genel Hedefleri

Bir üst başlıkta da belirtildiği üzere, cezaevi okulları konusunda ilk ciddi çalışmalardan birisi McCormack tarafından 1920'li yılların sonunda yapılmıştır. Çalışma sonucunda McCormack (1931, 4) cezaevlerinde yapılan eğitimin beş temel hedefi olması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bu eğitim türleri aşağıda sıralanmaktadır.

Akademik eğitim. Mahkûmların büyük bir çoğunluğu genel nüfus içerisinde görece daha az eğitim almış kişilerden oluşmaktadır. Mahkûmların cezaevlerinde alacakları akademik eğitim, onların yaşama bakışlarında yeni ufuklar açacak ve yeni ilgi alanları belirlemelerine yardımcı olacaktır.

Mesleki eğitim. Mesleki bakımdan ele alındığında, mahkûmlar genel olarak bir mesleğe sahip olmayan kişilerdir. Dolayısıyla mahkûmların büyük bir bölümü bakımından mesleki eğitim önem taşımaktadır. Onlara verilecek mesleki

eğitim, onlar için büyük bir anlam taşıtmaktadır. Bununla ilgili olarak mahkûmlara uzman desteği sağlanması ve rehberlik yapılması büyük önem taşıtmaktadır. Onların bir meslek edinebilmesi, sonuçta cezaevinden çıktıktan sonra daha rahat iç bulmalarına yardımcı olacaktır. Bu ise doğal olarak kalıcı bir iç, düzenli bir gelir, barınma, aile kurma ve ekonomik bağımsızlık anlamına gelmektedir.

Sağlık eğitimi. Mahkûmlara verilecek eğitimin bir bölümünü de sağlık eğitimi oluşturmalıdır. Böylece mahkûmlar gerek kişisel gerekse toplum sağlığı konusunda daha bilgi sahibi olabilecek ve kendi kişisel bakımlarını (vücut bakımı, diş bakımı, kulak temizliği vs) yapma becerisine sahip olabileceklerdir. Bunun yanı sıra sağlıklı cinsel yaşam konusunda: yemek yeme, uyuma, giyinme çalışma ve dahası oyun oynama konularında dahi eğitimden geçirilmeleri mahkûmlar için oldukça faydalı olacaktır.

Kültürel eğitim. Mahkûmlara akademik, mesleki ve sağlık eğitiminin yanı sıra kültürel eğitim de verilmelidir. Kültürel eğitim, müzik, resim, edebiyat ve yabancı dil gibi alanları kapsamalıdır. Çünkü böyle bir eğitim sonuç itibariyle mahkûmların daha iyi bir vatandaş olma bilincini geliştirecektir. Tekrar toplum içerisinde yaşamaya başladıklarında eğer kültürel bir eğitim almışlar ise daha yüksek bir yaşam kalitesine sahip olabileceklerdir.

Sosyal eğitim. Sosyal eğitimden kastedilen, mahkûmun sosyalleşmesidir. Mahkmun alacağı akademik, mesleki, sağlık ve kültür eğitimi doğal olarak sosyal normları daha iyi algılamasına ve dolayısıyla daha istekli bir şekilde toplumsal yaşama katılmasını sağlayacaktır. Cezaevi okullarında alınacak sosyal eğitim mahkûmun toplumsal uyma davranışlarının pekişmesine de yol açacaktır.

Cezaevi Eğitiminin Hukuksal Temelleri

Eğitimin temel bir insan hakkı olduğu yönündeki düşünceler Fransız Devriminin bir ürünüdür. Nitekim Fransız Devrimi sonrasında kabul edilen 1791 Anayasası'na göre kamusal eğitim, özgürlük, eşitlik ve adaletin temelini

oluşturmuştur (Tanilli, 1994, 21). Ancak eğitim hakkının evrenselleşmesi 1948 tarihli “İnsan Hakları Evrensel Bildirisi” ile gerçekleşmiştir. Bu bildiri, eğitimin temel bir insan hakkı olduğunu ilan etmiştir (m.26).

Bu bildiriye 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannameyi izlemiştir. Nitekim bu Beyanname de eğitimi çocuğun en temel hakkı olarak görmektedir. Ne var ki Akyüz’e (2006) göre beyannameler, devletler tarafından kabul edilen fakat uyulmadığı takdirde bağlayıcılığı ve yaptırımı bulunmayan ilan edilmiş genel ilkelerdir. Bu anlamda ortaya çıkan boşluğu uluslararası sözleşmeler kapatmaktadır. Uluslararası hukuk normlarına göre önemli ve kural koyucu nitelikli çok taraflı anlaşmalara sözleşme denilmektedir (Sönmezoğlu, 2000, 632).

Çocuk hakları ile ilgili yürürlükte olan ve Türkiye’nin de imza atmak suretiyle taraf olduğu en kapsamlı uluslararası sözleşme Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’dir. Bu sözleşme 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu’nda onaylanmış ve 1990 tarihinde uluslararası hukukta yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi 1990 yılında imzalamış ve 1995 yılında yürürlüğe koymuştur. Bu sözleşmeye göre “taraf devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul eder ve bu hakkın fırsat eşitliği temelinde tedricen gerçekleşmesini” sağlar (m. 28). Yine aynı sözleşmenin 40. maddesi genel olarak ceza yasalarını ihlal eden çocukların hakları üzerinde dururken maddenin 4. bendi şu şekildedir;

Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, bakım, yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocukların durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.

BM tarafından Türkiye için bir izleme raporu hazırlanmıştır. Bu rapora göre Çocuk Hakları Sözleşmesinin 40. maddesi uyarınca Türkiye’deki tutukevlerinde gerçekleşen eğitim faaliyetleri şu alanları kapsamaktadır (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu [SHCEK 2006]);

- 1.Okuma-yazma ve İlköğretim bitirme belgesi alma kursları
2. Açık öğretim sınavlarına hazırlık ve destek kursları
3. Açık ilköğretim okulu ve açık öğretim lisesi sınavları
4. Üniversiteye giriş sınavları
5. Mesleki eğitim kursları
6. Sosyal kültürel faaliyetler
7. Kitaplık ve kütüphane faaliyetleri

Türkiye'deki cezaevlerinde uygulanan eğitim ve öğretim faaliyetleri "Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkif Evlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük" çerçevesinde yapılmaktadır. Tüzüğe göre kurumlarda eğitim ve öğretimin amacı, hükümlü ve tutuklulara okuma-yazma öğretmek, bilgilerini arttırmak, yurt ve millet sevgilerini güçlendirmek, Atatürk ilkelerini benimsetmek, anarşi ve terör eğilimlerini yok etmek ve manevi kalkınmayı sağlamaktır (m. 183). Tüzüğe göre bütün hükümlüler kurumun okuluna devam etmek zorundadır (m.184). Tüzüğün 185. maddesine göre kurumlardaki tüm eğitim öğretim faaliyetleri Adalet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlıkları'nca birlikte tespit edilmesi hükme bağlanmıştır.

Adalet Bakanlığının 2006 yılında yayımlamış olduğu "51 numaralı genelge" de benzer şekilde çocuk hükümlü ve tutukluların örgün ve yaygın eğitimleriyle ilgili yapılacak işlemleri hükme bağlamıştır. Burada ceza infaz kurumlarında bulunan çocukların eğitimlerinin kesintiye uğramaması için kullanılacak donanım (telefon, faks, dışarıda eğitim görenler için araç vb.) konusunda her türlü yardım ve kolaylık sağlanması öngörülmüştür. Ayrıca ortalama yükseltme, sorumluluk sınavları bulunan lise öğrencilerinin de eğitim kurumlarında sınava girmelerinin sağlanacağı belirtilmiştir. Çocukların örgün ve yaygın eğitimde ders seçimi, sınav tarihleri, sınav sonuçları konusunda düzenli olarak bilgilendirileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca eğitimlerine devam eden çocukların başka kurumlara sevki sırasında yapılacak işlemler belirlenmiştir.

SONUÇ

Cezaevleri çeşitli nedenlerle suç işlemiş bireylerin kanunca belirlenmiş süre boyunca tutuklu buldukları kurumlardır. Mahkûmların cezaevlerinde geçirmiş oldukları süre boyunca diğer yurttaşlar gibi çeşitli hakları bulunmaktadır. Bu haklardan biri de onların eğitim almalarıdır. Cezaevlerinde mahkûmlara eğitim verilmesine dönük ilk uygulamalar büyük oranda Amerika'da görülmüştür. Bu ülkedeki cezaevlerinde 1800'lü yılların sonlarına doğru mahkûmlara çeşitli düzeylerde eğitim vermeye başlanıldığı anlaşılmaktadır. Cezaevlerinde mahkûmlara eğitim vermesi düşüncesini koşullandıran nedenlerden biri, suç işleme davranışı ile eğitim arasındaki ters yönlü ilişkidir. Bu temel gerekçeye bağlı olarak cezaevlerinde yürütülmekte olan eğitim öğretim etkinliklerine dönük akademik ilgi de giderek artmıştır. Bu yönde yapılmış olan akademik çalışmalar temelde mahkûmlara akademik, mesleki, sosyal ve kültürel eğitim verilmesi yönünde birleşmektedir.

Diğer yandan cezaevlerinde mahkûmlara eğitim verilmesi yönündeki istek ve beklentiler başta uluslararası olmak üzere çeşitli hukuksal metinlere de yansımıştır. Eğitimin temel bir insan hakkı olduğu, buna bağlı olarak mahkûmların da bu haktan yararlanmaları gerektiği ulusal kimi belge de ifade edilmiştir. Böylece mahkûmlara cezaevlerine eğitim verilmesi giderek iç hukuk düzenlemelerine de konu olmuştur.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Adalet Bakanlığı. (2006). <http://www.cte.adalet.gov.tr> (12.10.2006)

Akyüz, E. (2006). Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı. <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/akyuz.htm> (10.12.2006).

Cordon, H. R. D., Weldon, B. (2003). The Impact of Career and technical education programs on audit offenders: Learning behind bars, *Journal of Correctional Education*, 54, 200-209.

Goldsmith, L., College, H. (1997). History from the Inside Out: Prison Life in Nineteenth Century Massachusetts, *Journal of Social History*, Fall, 109-125.

Hetland, H., Eikeland, O. J., Manger, T., Diseth, A., Asbjornsen, A. (2007). Educational Background in a Prison Population. *The Journal of Correctional Education*, 58(2), 145-156.

LaPinto, B. (2006). *Prison Education*. http://adulthood.about.com/cs/prisoneducation/a/prison_ed.htm (10.11.2006)

Maccormack, A. H. (1931). *The Education of Adult Prisoners*. New York: J. J. Little & Ives Company.

Oh, Y., Goh, T., Yung, K. T., Heng, M. A. (2005). The Captains of Lives: Kaki Bukit Centre Prison School in Singapore. *The Journal of Correctional Education*, 56(4), 308-325.

Roberts, A. R. (1971). *Source Book on Prison Education*. Illinois: Charles C. Thomas Publisher.

Sönmezoğlu, F. (2000). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları.

SHCEK. (2006). **Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Ulusal İlk Raporu "Türkiye'nin Profili"**.
http://www.shcek.gov.tr/Cocuk_Haklari/Birlesmis_Milletler_Ulke_Raporu_Ek.asp (28.12.2006)

Tanilli, S. (1994). *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?* Cem Yayınevi.

www.edb.adalet.gov.tr (25.12.2006)